



LÜHIDALT

HIINA INTERNETI
VALITSEMINE JA
SUVERÄÄNSUS

Hiina enesekehtestamise valmidus ja sihikindel tegutsemine viimasel kümnendil avaldub paljudes valdkondades; küberruum ei ole neist kindlasti vähim. Läänega sarnasele sõnavarale vaatamata erineb aga Hiina nägemus küberruumist ja selle tulevikust üsna põhimõtteliselt Lääne huvidest ja väärtustest. Seetõttu küsime: kui Hiina on globaalset mõjuvõimu taotlemas, millele peaksime küberruumis tähelepanu pöörama, millega arvestama ja mida ehk pelgamagi?

HIINA DILEMMAD

Hiina viimaste kümnendite edusammud majanduse ja uute tehnoloogiate arengu vallas ei ole saanud jääda märkamata. Majandusliku mõju kasvuga käib käsikäes kasvav poliitiline ambitsioon ja haare, mille strateegiline suund, motiivid ja dünaamika on olnud märksa hiilivama loomuga. Tänapäevase tarkuse varal tuleb nentida, et oli vaid aja küsimus, mil Hiina kasvanud majanduslik ja poliitiline mõjuvõim viib riigi püüdluseni ka küberruumis jõujooni ümber mängida. Maailma suurim internetikasutajate arv, valitsuse toel sihikindlalt ja tulemuslikult arendatud kommunikatsiooni- ja innovatsioonitööstus, Ameerika Ühendriikidega võrdväärne kaal maailma tulusaimate internetifirmade koduriigina, aga ka märkimisväärne sõjaline ja luurevõimekus küberruumis ei jäta põhjust vähemaga leppida.

Hiina suhtumine küberruumi on olnud vastuoluline: ühest küljest tervitab riigi ametlik internetikontseptsioon internetti kui „inimliku tarkuse kontsentraati“ ning innovatsiooni ja majandusedu võimaldajat, samal ajal suhtutakse sellesse umbusuga.¹ Kui mõelda veel möödunud

kümnendi algul (tasub meenutada araabia kevadet) üle ilma domineerinud usule – või, sõltuvalt vaatenurgast, hirmule –, et piirideta virtuaalne ruum sünnitab uue, piirideta maailmakorra, mis võtab ebademokraatlikelt valitsustelt võimu, on ootuspärane, et interneti reguleerimisse puutuv on Hiinas olnud erakordselt politiseeritud.

Erinevalt Lääne tehnokraatlikust lähenemisest, mis on kohelnud internetti esmajoones tehnoloogilise keskkonnana, käsitab Hiina internetti ennekõike kui inforuumi, mida kaitseks „riigivõimu õõnestamise, riigi ühtsuse nõrgestamise või riigi au ja huvide kahjustamise eest“ tuleb riiklikult rangelt korraldada ja kontrollida.² Mööndes kodanike õigust sõnavabadusele ja internetile juurdepääsule, rõhutab Hiina oma riiklikust suveräänsusest ja jurisdiktsioonist tulenevat õigust korraldada küberruumi oma piirides omaenese reeglite järgi. Hiina „internetisuveräänsusele“ tuleb alluda kõigil seasel turul tegutseda soovijail, erandiks pole olnud ka globaalsed internetihiiud nagu Google ja Amazon.³

Just viidetega riigi suveräänsusele ja õigusele teostada jurisdiktsiooni oma piirides õigustab Hiina oma ulatuslikku digitaalset tsensuurisüsteemi. Kuldseks kilbiks ehk „suureks Hiina tulemüriks“ nimetatud maailma arenenuimat tehnoloogilist ja õiguslikku tsensuuriraamistikku on iseäranis pärast president Xi Jinpingi võimuletulekut 2012. aastal laiendatud ja täiustatud; 2017. aasta küberturvalisuse seadusega on kogu internetipoliitika tsentraliseeritud Hiina küberruumi administratsiooni kätte.⁴ Teenuseosutajatel on kohustus veebisisu

filtreerida ja ebasoovitavad leheküljed või päringud blokeerida ning võimalused anonüümseks veebikasutuseks on ülimalt piiratud.⁵ Uue „ühiskondliku krediidisüsteemi“ rakendamine on toonud kaasa laialdase jälgimisühiskonna juurutamise, eriti uiguuri rahvusvähemuse suhtes riigi loodeosas.⁶

Hiina nägemuse küberruumi alusprobleemidest sõnastab riigi rahvusvahelise küberkoostöö strateegia. Nentides, et julgeolek ja stabiilsus küberruumis mõjutab kõigi riikide suveräänsust, julgeolekut ja arenguhuve, leitakse küberruumi areng olevat tasakaalustamata, reeglid ebapiisavad ja kord ebaõiglane.⁷ Strateegia rõhutab, et riigid peavad austama üksteise õigust valida oma „küberarengu tee“, regulatsioonimudel ja internetipoliitika ning saama osaleda küberruumi valitsemises võrdsetel alustel. Küberruumis ei tohi olla ühegi riigi hegemooniat, riigid ei tohi sekkuda üksteise siseasjadesse ega kahjustada teiste riikide julgeolekut.⁸

SUVERÄÄNNE SUPERVÕIM

2017. aasta Hiina kommunistliku partei kongressil avaldas president Xi oma plaani teha Hiinast „küber-supervõim“. Xi esitles riigi internetisuveräänsuse mudelit kui alternatiivset võimalust riikidele, kes „digiarengut edendades siiski tahaksid säilitada oma iseseisvuse“. Mudelit eksporditakse teistesse riikidesse nii tehnoloogia ja taristu kui ka rahvusvahelise normiloome kaudu ning Aafrikas ja Lääne-Ameerikas on neid pingutusi saanud ka teatav edu.⁹ Hiina suveräänsusekäsitlusest ei saa mööda ka Hiina nn võõndi ja tee algatuse ühe osa, kiudoptilise magistraalvõrgu ehk digitaalse Siiditee väljaehitamise puhul.¹⁰

Digitaalse Siiditee rajamisega kaasnevad investeringuid taristu arengusse võimaldavad hankida toetust mitmele Hiina strateegilisele huvile. See annab võimaluse suurendada riigi võimekust uute tehnoloogiate arendamiseks ja turule toomiseks, seeläbi toetades Hiina majandusliku kaalu kasvu maailmas.¹¹ Lisaks on digitaalse Siiditee üks elemente Hiina digitaalse diplomaatia märkimisväärselt aktiivne pealetung – seda nii multilateraalsetes foorumites nagu Rahvusvaheline Telekommunikatsiooni Liit (ITU)

kui ka kahepoolsetes suhetes algatuse sihtriikidega. Nii osaleb Hiina aktiivselt nii rahastuse, tehnoloogia kui ka võimearenduse kaudu ITU töös, kuna leiab, et ITU roll ÜRO 2030. aastaks seatud kestliku arengu eesmärkide saavutamisel on võtmetähtsusega.¹² Ning viimaks toetab taristu omandiga kaasnev sõnaõigus Hiina taotlust koondada interneti valitsemisel rohkem otsustusvõimu valitsuste kätte.

Just paljudes digitaalse Siiditee algatuse sihtriikides langeb senise hulgiolalaste valitsemismudeli kriitika viljakale pinnasele: tajutakse, et täna on otsustusõigus liikunud ebaproportsionaalselt nn Big Tech'i või GAFAMi (Google, Amazon, Facebook, Apple ja Microsoft) ettevõtete kätte ja paljud, eriti arenevad riigid, ei ole selle üle õnnelikud.¹³ Iseäranis arvestades, et nende internetikasutajate arv liigub jõudsalt teistele kontinentidele järele, on seda suurem ootus, et nende huvide ja vajadustega võrdväärselt arvestataks. Ometi on Lääs, ehkki tajudes tänase küberruumi probleeme, nagu valeinfo ja propaganda levik ning teadmuse taandumine kommertshuvide ees, tõrjuv mudeli suhtes, kus taristu loojad ja omanikud ning tehnoviisionäärid taandatakse küberruumi tuleviku eest otsustajate seast riiklike poliitiliste tellimuste täitjateks.

Kaks Hiina strateegilist eesmärki globaalses küberruumis on sellised, mida Läänel on eriti raske alla neelata. Esimene on uue rahvusvaheliste reeglite süsteemi väljatöötamine küberruumi jaoks, selmet juhendada kehtivast rahvusvahelisest õigusest. Hiina nägemuses tuleb üldaktsepteeritud rahvusvahelised reeglid ja riikide käitumisnormid sõnastada ÜRO raames

Oma mudelit ekspordib Hiina teistesse riikidesse nii tehnoloogia ja taristu kui ka rahvusvahelise normiloome kaudu

ning ÜRO peaks selles protsessis täitma võtmerolli. Ühes mõttekaaslastega propageerib Hiina Shanghai Koostööorganisatsiooni (SCO) küberlepet, nn käitumisjuhiseid riikidele küberruumis. Seda uut lepet soovivad SCO liikmesriigid näha uue rahvusvahelise küberlepe alusena ning seetõttu otsitakse leppele aktiivselt laiemat rahvusvahelist tuge.

Teine ja eelmisega seonduv on globaalse internetihaldussüsteemi reform, mis viiks interneti valitsemise ÜRO ja selle liikmesriikide kätte ning reformiks ICANNi (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers, Ameerika Ühendriikide jurisdiktsioonis asuv vabühendus) „tõeliselt sõltumatuks rahvusvaheliseks institutsiooniks, kus Hiinal oleks suurem esindatus“.¹⁴

SURVE REEGLITELE KÜBERRUUMIS

Isegi kui üldnimetustes on Hiina ja Ameerika Ühendriikide lähenemine küberruumile sarnane ning mõlema suurriigi väljendatud eesmärk on teha globaalset koostööd rahumeelse, turvalise ja avatud küberruumi nimel, erineb tegevus sisu ja eesmärgi poolest ometi kardinaalselt.¹⁵ Hiina poolt vaadatuna on ideoloogilise vastasseisu juur muidugi selles, et senises süsteemis kujunenud küberruumi käitumisnorme ja valitsemispõhimõtteid peetakse sobivaks ennekõike Läänele.

Huvide pörkumine on eriti selgelt ilmnenu ÜROs toimuvatel rahvusvahelise õiguse aruteludel. ÜRO juurde loodud valitsustevaheline ekspertide töörühm (Group of Governmental Experts, GGE) on olnud peamine keham, mis arutab just riikide küberruumis

Hiina on järjepidevalt rõhutanud suveräänsuse tähtsust küberruumis ning suveräänsuse seost kriitilise infrastruktuuri ning tarneahela kaitsega

vastutustundliku käitumise ning rahvusvahelise õiguse kohaldamisega seotud küsimusi. Praegune, 2018. aasta sügisel kokku kutsutud GGE on seni kuues ning Hiina on neis aruteludes aktiivselt osalenud alates 2004. aastast, mil esimene GGE kokku kutsuti. Seniste GGEdedu on seisnenud konsensusraportites, mis on paika loksutanud üldise, globaalselt aktsepteeritud küberstabiilsuse raamistiku, mille lahutamatuks osaks on rahvusvahelise õiguse ning peajasjalikult ÜRO põhikirja kohaldumine riikide käitumisele küberruumis. Paraku 2017. aastal grupi liikmed üksmeelele ei jõudnud ning üldiselt on arvatud, et seda takistasid just riikide kahte leeri jagunemine rahvusvahelise õiguse küsimuses, sh

küsimus õigusest reageerida välisriigi küberrünnetele vastumeetmete ning enesekaitseõiguse (ÜRO põhikirja artikkel 51) rakendamise kaudu.¹⁶ Sellest vastuseisust on tänaseks kujunenud Hiina peamine narratiiv, mis iseloomustab ka hetkel toimuvaid rahvusvahelise õiguse arutelusid.

Kui 2018. aastal kutsuti kokku kuues GGE, siis esmakordselt loodi GGE kõrvale – seda suuresti Hiina, Venemaa ja nende mõttekaaslastest riikide eestvedamisel – paralleelne keham, avatud töögrupp (Open Ended Working Group, OEWG), mis tegeleb analoogsete küsimustega. Just viimast platvormi on Hiina kasutanud, et põhjendada seniste rahvusvahelise õiguse reeglite asendamise vajadust. Hiina sisendis OEWG-le rõhutatakse, et kui kõik riigid peaksid jõudma ühisele arusaamale küberruumis kehtivate normide asjus (sh need, mida on seni käsitletud vabatahtlikena), tuleks sellist tõlgendada edaspidiselt õiguslikult siduva instrumendina.

Käimasolevate ÜRO arutelude kestel on Hiina järjepidevalt rõhutanud suveräänsuse tähtsust küberruumis ning suveräänsuse seost kriitilise infrastruktuuri ning tarneahela kaitsega. Hiina üks keskseid sõnumeid on ka see, et küberruumi rahumeelse kasutuse tagamiseks tuleb mis tahes arutelu, mis puudutab küberruumi kasutust sõjalisel otstarbel, käsitleda erilise ettevaatusega. Eitatakse rahvusvahelise riigivastutusõiguse kohaldamise võimalikkust riikide tegevusele küberruumis ja rõhutatakse vajadust alalise kehami loomise järele ÜRO juurde, et tagada küberruumi haldamise pikaajaline planeerimine.¹⁷ Analoogseid jooni ilmneb ka varasemast katsest ÜRO tasandil tutvustada SCO käitumiskoodeksi. Käitumiskoodeksi eesmärk oli luua normistik, mis muu hulgas rõhutas suveräänsuse olulisust ning vajadust luua üleilmne interneti haldussüsteem.¹⁸

Need kõik on väited, millega lääneriikidel on raske leppida, sest viimaste seisukoht on olnud, et riigid vastutavad oma tegevuse eest küberruumis nii rahu- kui ka sõjaajal ning peavad kinni pidama kehtivatest rahvusvahelise õiguse piirangutest ka konflikti korral, sõltumata konflikti väljendumise sfäärist (füüsiline või küberruum). Enamik lääneriike rõhutavad, et

riigid peavad säilitama vaba ligipääsu internetile ning riikide tegevus kontrollimehhanismide sisseseadmisel peab alati olema tasakaalus riikide kohustusega inimõiguste tagamisel. Internetivabaduse koalitsioon (Freedom Online Coalition), mis koondab üle maailma 31 riigi valitsusi (selle liikmeks on ka Eesti), leiab ühemõtteliselt, et inimõigused ja küberjulgeolek on olemuslikult teineteist täiendavad, mitte vastandlikud nähtused.¹⁹

KOKKUVÕTTEKS

Ei ole midagi üllatavat selles, et Hiina on alanud kümnendil asunud üha enam oma majanduslikku kaalu poliitiliseks mõjuvõimaks konverteerima.

Et ta seda tehes lähtub omaneese kommunistlikust ideoloogiast ja väärtustest – sh vaatest inimõigustele – on samuti ootuspärane. Lääne jaoks on tõsine mõttekoht, kuidas saame muutuv maailmas jätkuvalt hoida ja edendada oma väärtusi: poliitilist ja kultuurilist avatust, üksikisiku inimväärikust, liberaalset turumajandust, ja seda samavõrd nii füüsilises sfääris kui ka küberruumis. Kiireid ja lihtsaid vastuseid siin ei ole: Hiina-pelguses kapseldumine ja Hiina tõrjumine oleks kiire valik, aga tänaste globaalsete ja tihti Hiinast sõltuvate tarneahelate juures majanduslikult keerukas või sootuks üle jõu käiv. Hiinaga koostööd tuleb teha edaspidigi; parem on seda teha illusioonideta.

VIITED JA MÄRKUSED

- ¹ Michael Bristow, "[China defends internet censorship](#)," BBC News, 8 June 2010.
- ² Michael Bristow, "China defends internet censorship"; Mikk Raud, "[China and Cyber: Attitudes, Strategy, Organisation](#)," NATO CCDCOE, 2016.
- ³ Google otsis aastaid tasakaalu põhimõttekindluse (2010 lahkumine Hiina turult) ja mugandumise vahel (Project Dragonfly ehk Google otsimootori Hiina prototüübi loomine). Matt Sheehan, "[How Google took on China—and lost](#)," MIT Technology Review, 8 December 2018; Paul Mozur, "[Joining Apple, Amazon's China Cloud Service Bows to Censors](#)," The New York Times, 1 August 2017.
- ⁴ Elizabeth C Economy, "[The great firewall of China: Xi Jinping's internet shutdown](#)," The Guardian, 29 June 2018.
- ⁵ Adrian Shahbaz, "[Freedom on the Net 2018: The Rise of Digital Authoritarianism](#)," Freedom House, 2018.
- ⁶ Nicole Kobie, "[The complicated truth about China's social credit system](#)," Wired, 7 June 2019; Isobel Cockerell, "[Inside China's Massive Surveillance Operation](#)," Wired, 5 September 2019.
- ⁷ Tian Shaohui (ed.), "[Full Text: International Strategy of Cooperation on Cyberspace](#)," Xinhuanet, 1 March 2017.
- ⁸ Tian Shaohui (ed.), "[Full Text: International Strategy of Cooperation on Cyberspace](#)," 2. ptk (suveräänsuse põhimõte).
- ⁹ "[Chinese-style digital authoritarianism grows globally: Study](#)," The Straits Times, 1 November 2018.
- ¹⁰ Clayton Cheney, "[China's Digital Silk Road: Strategic Technological Competition and Exporting Political Illiberalism](#)," Council on Foreign Relations, 26 September 2019.
- ¹¹ Clayton Cheney, "China's Digital Silk Road."
- ¹² "[Top Contributors: Why China supports ITU](#)," ITU News, 19 September 2018.
- ¹³ Hulgiosaliste (ingl *multistakeholder*) valitsemismudel kaasab interneti haldamise nii valitsusi, kommertsopakujaid kui ka akadeemiat ja kodanikuühiskonda.
- ¹⁴ Tian Shaohui (ed.), "[Full Text: International Strategy of Cooperation on Cyberspace](#)," 4. ptk.4.
- ¹⁵ Kimberly Hsu, Craig Murray, "[China and International Law in Cyberspace](#)," U.S.-China Economic and Security Review Commission, 6 May 2014.
- ¹⁶ Ann Väljataga, "[Back to Square One? The Fifth UN GGE Fails to Submit a Conclusive Report at the UN General Assembly](#)," NATO CCDCOE, 2017.
- ¹⁷ "[China's Contribution to the Initial Pre-Draft of OEWG Report](#)," 2020.
- ¹⁸ Henry Rõigas, "[An Updated Draft of the Code of Conduct Distributed in the United Nations – What's New?](#)," NATO CCDCOE, 2015.
- ¹⁹ "[Human Rights Impact of Cybersecurity Laws, Practices and Policies](#)," Freedom Online Coalition, 2020.

AUTORITEST

KADRI KASKA

Kadri Kaska juhib NATO Küberkaitsekoostöö Keskuse õigusosakonda. Tema uurimisvaldkond on küberjulgeolekustrateegia ja juhtimiskorraldus eri riikides ning küberoperatsioonidele kohalduv rahvusvaheline õigus.

MARIA TOLPPA

Maria Tolppa on NATO Küberkaitsekoostöö Keskuse õigusosakonna teadur-analüütik. Tema peamiseks uurimisvaldkonnaks on küberoperatsioonidele kohalduv rahvusvaheline õigus.

Lahtiütus: Artiklis väljendatud vaated ja arvamused kuuluvad sellele autoritele ning ei esinda tingimata Rahvusvahelise Kaitseuringute Keskuse ega NATO Küberkaitsekoostöö Keskuse ametlikku seisukohta.

 ICDS.TALLINN

 @ICDS_TALLINN

 ICDS-TALLINN

 WWW.ICDS.EE

 EVI.EESTI

 @EFPI_EST



RAHVUSVAHELINE KAITSEURINGUTE KESKUS
EESTI VÄLISPOLIITIKA INSTITUUT
NARVA MNT. 63/4, 10152 TALLINN, EESTI
INFO@ICDS.EE

ISSN 2228-2076